

HERMAN VAN GUNSTEREN

Pleinburgers

De opkomst van een nieuwe
politieke (f)actor

v **an** **gen** **ne** **p**
amsterdam

Eerste druk april 2015

© 2015 Herman van Gunsteren | Uitgeverij Van Gennep

Nieuwezijds Voorburgwal 330, 1012 RW Amsterdam

Beeld omslag © Thinkstock

Ontwerp omslag Léon Groen

Drukwerk Bariet, Steenwijk

ISBN 9789461643636 | NUR 740

www.uitgeverijvangennep.nl

Stuttgart is de hoofdstad van Baden Württemberg, een brave welvarende deelstaat van Duitsland. Dagelijks demonstreerde daar een massa mensen tegen de bouw van een ondergronds treinstation in het centrum, dat het oude in Hitlerstijl opgetrokken gebouw zou vervangen. De demonstranten waren geen ‘chaoten’, zoals aanvankelijk in commentaren werd verondersteld, maar brave burgers met een baan. Na hun werk spoedden ze zich naar de protestbijeenkomst in de Schlossgarten, pas daarna naar huis. De demonstraties tegen het democratisch genomen besluit tot nieuwbouw hielden maar niet op. Wat bezielde deze brave burgers en trouwe kiezers? Waarom weigerden juist zij een legitiem besluit te aanvaarden? Geen van beide partijen – de bevoegde publieke instanties noch de betrokken burgers – bewoog. Een schadelijke en onhoudbare patstelling.

De ervaren en oude christendemocraat Heiner Geissler werd benoemd tot *Schlichter* (beslechter), een tot dan toe niet bestaand ambt. Uiteindelijk wist diens onderzoek

van de grieven tegen de bouw wat beweging te brengen. Vervolgens brachten verkiezingen in deze vanouds liberale en christendemocratische deelstaat een Groene minister-president aan de macht. Die achtte zich gehouden om formeel democratisch genomen besluiten uit te voeren, maar genoot wel meer vertrouwen van de demonstrerende burgers dan zijn ambtsvoorgangers. Het lukte uiteindelijk toch om uit de impasse tussen pleinburgers en verkozen burgers te komen. De wens om te stoppen zal allengs sterker zijn geworden. Blijven demonstreren is op den duur geen houdbare optie. En een democratie waarin bevoegd genomen besluiten telkens weer zodanig worden betwist dat ze niet kunnen worden uitgevoerd is op den duur ook niet meer serieus te nemen.

Het was echter allerm minst evident hoe aan de wens eruit te komen gevolg kon worden gegeven. Er ontbraken gevestigde manieren, zoals een handtekening zetten, om dit te verwezenlijken. Wie zou er namens de demonstranten mogen tekenen? En welke instantie anders dan een rechter zou bevoegd zijn een bindend democratisch genomen besluit buiten werking te stellen, laat staan dat door een eigen besluit te vervangen? Partijen verkeerden in een situatie als van mensen die zich willen verontschuldigen maar een taal spreken die geen woord voor 'sorry' kent. Wat ontbrak, waren algemeen geldende rituelen die verzoening en verandering mogelijk maakten.

Via een geïmproviseerd en subtiel samenspel wisten de burgers van de deelstaat uiteindelijk een uitweg te vinden. De Groenen en Sociaal Democraten sloten een regeerakkoord waarin ze aankondigden een volksraadpleging te houden over de beëindiging van financiële deelname aan het stationsproject. Laatstgenoemden waren tegen zo'n beëindiging, eerstgenoemden voor. De regering diende een wetsvoorstel in waarin bepaald werd dat de landsregering zich terugtrok uit de financiering van het project. Dat voorstel werd door de Landtag afgewezen. Alleen de Groenen stemden voor. Bij de *Volksabstimmung* op 27 november 2011 verklaarde 58,9 procent van de burgers die hun stem uitbrachten zich tegen de voorgestelde terugtrekking. Met politiek kunst- en vliegwerk was daarmee de impasse doorbroken en kon de bouw van het ondergrondse station doorgaan. Men was eruit gekomen, zij het niet op een manier die zich makkelijk laat navolgen.

Ook Thailand kent zijn pleinburgers. In Bangkok werd begin 2014 herhaaldelijk tegen de regering van premier Yingluck Sinawatra gedemonstreerd. Haar partij had bij de verkiezingen een duidelijke meerderheid behaald, vooral dankzij stemmen van buiten de hoofdstad. De demonstranten, die zichzelf als liberaal en progressief presenteren, zagen er niettemin geen been in om de verkiezing te boycotten die zij had uitgeschreven om de impasse te doorbreken. Die verkiezing wisten de hoofdstedelijke protesteerdere ongeldig te laten verklaren om vervolgens

Yinluck wegens corruptie door de rechter uit haar ambt te laten zetten. Was dit een bijdrage aan het handhaven van de basisregels op grond waarvan een democratie kan blijven functioneren? Mogelijk, maar succes had de rechter niet. De rest van de regering bleef zitten en de demonstranten bleven demonstreren.

Deze toestand kon niet voortduren, maar de betrokkenen waren niet bij machte om samen een uitweg te vinden. Het leger, dat zich tot dan toe afzijdig had gehouden, greep in. Een coup mocht het niet worden genoemd, maar wat was het dan wel? Een poging om, nu ook de rechter er niet in was geslaagd om respect voor de grondregels van democratie af te dwingen, dit maar met het zwaard te doen? De legerleiding riep de politieke leiders bijeen om ze vervolgens te arresteren. De coup kreeg instemming van de oude koning. En wat nu? Demonstreren werd verboden, maar ging verhuuld door toen mensen op de grond stilletjes een boek gingen zitten lezen. Bij voorkeur *Orwells 1984*. De economie kachelt achteruit en de kiezers is hun stem ontnomen.

De wil om uit deze situatie weg te komen zal bij alle betrokkenen sterk zijn. Ook bij de militairen, zo is mijn indruk. Waarom zouden ze anders benadrukken dat hun optreden geen coup is? De legerleider generaal Prayuth Chan-ocha schreef zelf de tekst van een lied dat hij op muziek en vervolgens op internet liet zetten:

‘De vlammen laaien op,
laat ons optreden,
voor het te laat is,
wij zullen doen wat wij beloofden,
wij vragen een beetje meer tijd,
en het mooie land zal terugkeren,
het land zal spoedig weer goed zijn,
blijdschap zal terugkeren in Thailand.’

Hieruit blijkt, zo is mijn indruk, zijn wil om naar een normale en werkende democratie terug te keren. Hij wendt zich in eigentijdse vormen tot de bevolking. Deze wat onbeholpen en verrassende uiting illustreert waaraan het ontbreekt: een repertoire van algemeen erkende vormen met behulp waarvan gevolg kan worden gegeven aan de wens om uit de politieke impasse te komen.

In Kiev, Oekraïne, werd op het Maidanplein gedemonstreerd tegen de democratisch verkozen president Viktor Janoekovytsj.¹ Die had in november 2013 op de valreep afgezien van ondertekening van een associatieverdrag met de Europese Unie. Dat betekende het begin van een protest op en rond het Maidanplein dat lang zou aanhouden. Oppositiepartijen probeerden met toespraken de leiding van de demonstratie naar zich toe te trekken. Er werd niet naar hen geluisterd. Er kwamen botsingen

1 Ik volg het ooggetuigenverslag van de in Sint Petersburg geboren en in Kiev woonachtige schrijver Andrej Kurkov *Ukraine Diaries: Despatches from Kiev* (Harvill Secker, Londen, 2014).

met tegendemonstranten, waarvan vermoed werd dat die door de regering werden gesponsord. Op de Oekraïense televisie was van dit alles niets te zien. Op het internet wel. Op 30 november probeerde de politie het plein te ont-ruimen, opdat, aldus de politiechef de volgende dag, de versiering van de nieuwjaarsboom doorgang zou kunnen vinden. Het mobiele netwerk werd afgesloten, pleinbezet-ters werden op de grond geworpen, geslagen en in busjes afgevoerd. Anderen vluchtten een kerk in. De volgende ochtend brachten omwonenden hun thee. Ook verwijderden ze hun wifwachtwoorden zodat pleinburgers weer toegang tot het internet zouden hebben. Op 1 december werden barricades op de toegangswegen versterkt, de pleinbezetting hield stand.

In januari vielen bij schermutselingen rond barricades in de Hruskevskohostraat de eerste doden. De verantwoordelijke minister noemde het gedrag van de politie onacceptabel in een beschaafd land. In februari zou hij, naar aanleiding van een filmpje op internet, aankondigen dat molotovcocktails geen deel meer zouden uitmaken van de politiewapens. De Maidanbeweging bleef actief. Er kwam op het plein een open universiteit, er werd een huwelijk gesloten. Maar ondertussen evolueerde menig bezetter van romanticus tot radicaal.

In februari ging het bezette vakbondsgebouw in brand. Er vielen meer dan 25 doden. Ook werden onthoofde lijken gevonden van vermiste pleinbezitters. Velen kregen het